

e-ISSN: 2630-631X

Article Type

Research Article

Subject Area

Fine Arts History

Vol: 8 Issue: 64

Year: 2022 OCTOBER

Pp: 1900-1911

Arrival

10 August 2022

Published

25 October 2022

Article ID 64962

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.64962>

How to Cite This Article

Kartopu, S.; Güler, R. & Ersöz, S.Ş. (2022).

“Ankara Vakıf Eserleri

Müzesinde Bulunan

2007 ve 2048 Nolu

Halılardaki

Kompozisyon ve

Motiflerin

Değerlendirilmesi”,

International Social

Mentality and

Researcher Thinkers

Journal, (Issn:2630-

631X) 8(64): 1900-1911

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde Bulunan 2007 Ve 2048 Nolu Halılardaki Kompozisyon Ve Motiflerin Değerlendirilmesi ¹

The Evaluation Of The Compositions And Motifs On The Carpet Number 2007 And 2048 Found In Ankara Foundation Works Museum

Seçil KARTOPU ¹ Ramazan GÜLER ² Sare Şeyma ERSÖZ ³

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık Ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, Ankara, Türkiye

²⁻³ Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık Ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Dünyada var olduğu günden beri insan sosyal ve kültürel bir varlık olarak çevresine ilgi duymuş, bu ilgi neticesinde kültürel birikim sağlamıştır. Kültürel birikimlerimizin içerisinde birçok değerler bulunmaktadır. Bu değerler içerisinde en önemli unsurların başında geleneksel sanatlarımız gelmektedir. Geleneksel Türk Sanatları, Anadolu'nun binlerce yıllık geçmişinde var olan uygarlıkların kültür mirasıyla, içerisinde gelişen öz değerlerin birleştirilmesi sonucu oluşan zengin bir sentezdir. Geleneksel Sanatlarımız içerisinde yer alan halı, bir dokuma türüdür ve dokumalar Türk halkının, doğumundan ölümüne kadar, hayatının bir parçası olmuştur. Halılarımız, geçmişten günümüze Anadolu yaşamını, görsel anlatımındaki zengin ifade gücüyle dile getirme özelliğine sahiptir. Halılardaki görsel anlatımı bu kadar zenginleştiren, içselleştiren ve estetik zarafet katan unsur motiflerdir. Motiflerle duygu, düşünce ve hayata bakış açılarını ince bir estetik anlayış ile görselleştirmişlerdir. İnsanlarımız müthiş bir yaratıcılıkla halıda, kilimde, nakışta işlediği motiflerle; yaşamı, doğumu, ölümsüzlüğü, soyunu, bereketi, bolluğu vb. birçok duyguyu yaşatmıştır. Yaşamsal birçok anlamı içermesinin yanında tarihi bir belge niteliği taşıyan halılarımız günümüzde müzelerde sergilenmekte, kültürel ve sanatsal değerlerinin gün yüzüne çıkarılmasını beklemektedir. Araştırmamızın amacı Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde yer alan 2007 ve 2048 nolu halıların kompozisyon ve motif yönünden değerlendirilmesi, kültürel ve sanatsal değerlerinin belirlenmesidir. Bu bağlamda halılarda yer alan motiflerin bulunduğu yörede kullanım sıklığına, ifadesel özelliklerine ve tipolojik unsurlarına değinilmiştir. Kullanılan motifler başka halı örneklerinde yer alan motiflere karşılaştırılarak ortak ve farklı yönleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halı, Motif, Kompozisyon, Sanat.

ABSTRACT

Since the day he existed in the world, man has been interested in his environment as a social and cultural being, and as a result of this interest, he has provided cultural accumulation. There are many values in our cultural accumulations. One of the most important elements among these values is our traditional handicrafts. Traditional Turkish Handicrafts is a rich synthesis formed as a result of combining the cultural heritage of the civilizations that existed in Anatolia's thousands of years of history with the core values that have developed within it. Carpet, which is included in our Traditional Arts, is a type of weaving and weaving has been a part of the life of Turkish people from birth to death. Our carpets have the feature of expressing the Anatolian life from the past to the present with its rich expressive power in its visual expression. The elements that enrich, internalize and add aesthetic elegance to the visual expression on carpets are motifs. With motifs, they visualized their feelings, thoughts and perspectives on life with a fine aesthetic understanding. With the motifs that our people embroider on carpets, rugs and embroidery with great creativity; life, birth, immortality, lineage, fertility, abundance, etc. It evoked many emotions. In addition to containing many vital meanings, our carpets, which are a historical document, are exhibited in museums today, waiting for their cultural and artistic values to be brought to light. The aim of our research is to evaluate the 2007 and 2048 carpets in Ankara Foundation Works Museum in terms of composition and motif, and to determine their cultural and artistic values. In this context, the frequency of use, expressive features and typological elements of the motifs in the carpets are mentioned. The motifs used were compared to the motifs in other carpet samples and their common and different aspects were emphasized.

Keywords: Carpet, Motif, Composition, Art.

GİRİŞ

İnsan var olduğu günden beri sosyal ve kültürel bir varlık olarak çevresi ile bağ kurarak kültürel birikim kazanmış ve bu birikimi zaman içerisinde geliştirmiştir. Bu birikim neticesinde toplumlar içerisinde birçok kültürel değer filizlenmiştir. Toplumların kültürel kimliğini simgeleyen, yaşam biçimi, değer yargıları, gelenek-görenekleri gibi kültürel birikimleri hakkında bilgi veren geleneksel sanatlar geçmiş ve gelecek arasında bağ kuran en önemli değerlerdendir. Toplumdan topluma bölgeden bölgeye değişen geleneksel sanatların çok yönlü ve çeşitli olması ülkelerin kültürel miras değerlerinin oluşmasını sağlamıştır.

Türk toplumunda doğan ve gelişen kültürel değerlerin yansımalarından biri olan Geleneksel Sanatlar, Türklerin yerleşmiş oldukları Orta Asya ve Anadolu'nun binlerce yıllık tarihi içerisinde barındırdığı uygarlıkların kültürel mirasları ile kendi öz değerlerini harmanlayarak zengin bir mozaik meydana getirmiştir. Ortaya çıkan mozaik içerisinde halı, hat, tezhip, ebru, çini gibi sanatlar yeşermiş ve bu sanatlar Türk kültürünün yaşatılmasına önemli katkı sağlamıştır. Geleneksel Türk Sanatları içerisinde yer alan halı bir dokuma türüdür ve dokumalar Türk halkının, doğumundan ölümüne kadar, hayatının bir parçası olmuştur. Bebeğin kundağının bağı, beşiğini sallayan ip, annelerin yaptığı dokumalardandır. Anadolu kadını çocuğunu,

¹ Bu çalışma 4. Uluslararası Kültür, Sanat ve Edebiyat Kongresi Bakü Azerbaycan'da bildiri olarak sunulmuş, özet metni yayınlanmıştır.

kendi dokuduğu beşikte büyütmüş; yaptığı torba içinde, sırtında taşımıştır. Evinin yaygısını, minderini, yastığını, örtüsünü hep halı ve kilim gibi dokumalardan yapmıştır (Aliyeva, 2012: 17).

Türk estetiğine ait çok özel bir kültür mirası olan halı, yazılı bir tarih niteliğindedir. Geleneksel dokumalarda sözsüz iletişimi sağlayan temel unsur ise motiflerdir (Koyuncu Okca ve Genç, 2015: 238). Halı ve kilimlərimizin yüzeylerini süsleyen motifler, sadece bir şekilden ibaret olmayıp, kültürümüzün en eski çağlarından başlayarak günümüze kadar yaşatılmış mana yüklü sembolleridir (Balcı, 2012: 50). Türk halılarında motifler, anlamlı ve geleneksel bir üslûpla sembolize edilmiştir. Anadolu kadını kendisini, sosyal ya da ekonomik çevresini, sevincini ya da acısını, sembolik değerler vererek motiflerinde biçimlendirmiştir. Halılardaki motifler, onun tasarladığı veya aktarmayı düşündüğü olayın veya nesnenin sembolik karşılığıdır ve Türk halılarına ruhunu veren de bu temel özgünlüğüdür (Genç, 2012:122).

Dokumalardaki motiflerin zengin bir anlama sahip olması son dönemlerde araştırmacıları bu konu üzerinde çalışmaya yönlendirmiştir. Özellikle bir bölgeyi kapsayan ya da görsel içeriklerde yer alan halılar üzerine değerlendirme yapılan çalışmalar yoğunluktadır. Yapılan bu çalışmalarda halılarda bulunan motif ve kompozisyonların anlamları ile çağrışımlarının çözümlendiği görülmüştür. Halı alanındaki zengin motifler ve sembolik içerikler araştırmanın bu yönde hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda araştırma, Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde yer alan 2007 ve 2048 envanter numaralı halılardaki motif ve kompozisyonların çözümlenmesi, değerlendirilmesi şeklinde oluşmuştur. Belirtilen envanter numaralı halıların seçilmesinin sebebi kendilerine has özelliklerinin bulunmasından dolayıdır. 2007 envanter numaralı halının Osman Hamdi Bey'in "Halı Taciri" adlı eserinde yer alan halının benzeri olmasıdır. 2048 envanter numaralı halı ise 01.04.1994 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün deposundan çalınmış, 05.10.2004 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde The Textile Museum'da bulunarak yurda geri getirilmesi (Altaş, 2010:148) açısından önem ihtiva etmesi bu eserin seçilmesine faktör oluşturmuştur.

BULGULAR

Araştırmada örneklem aldığımız ve Ankara Vakıf Eserleri Müzesi teşhirinde yer alan 2007 envanter numaralı ve 2048 envanter numaralı halıların değerlendirmesini yapmak amacıyla yöre, tür, halının geldiği yer, boyut, iplik özellikleri, düğüm türü ve renk özelliklerini belirlemek üzere bilgi formu oluşturulmuş, halılarda bulunan motifler dijital çizimleri yapılarak değerlendirilmiş, sınıflandırılarak çözümlenmiştir.

2007 Envanter Numaralı Halı Çözümlemesi

Resim 1. Doğu Anadolu Halısı 19. yüzyıl, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi, Env. No: E.2007, Ölçüleri: 88x257 cm

Yöresi: Doğu Anadolu

Halının Bulunduğu Yer: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Halının Geldiği Yer: Kastamonu, Nasrullah Camii

Halının Envanter Numarası: 2007

Halının Yüzyılı: 19. yüzyıl

Cinsi: Halı

Boyut: 88x257 cm

Çözü ve Boydaki Sıra Sayısı: 247x925

Hammaddesi

Çözü İpliği: Yün

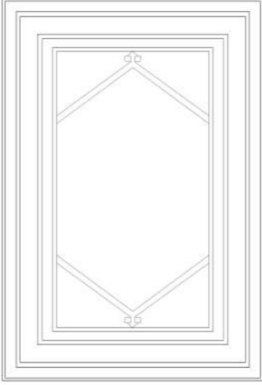
Atkı ipliği: Yün

İlme ipliği: Yün

Düğüm Türü: Türk Düğümü

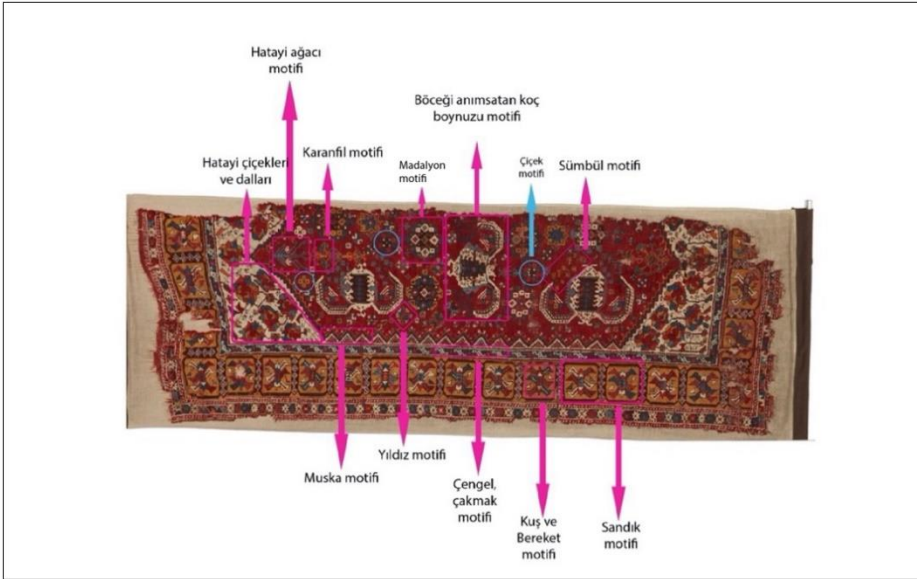
Kullanılan Renkler: Kırmızı, Lacivert, Sarı, Turuncu, Kahverengi, Beyaz, Açık Mavi

Halı, çift mihraplı zemin kompozisyonuna sahiptir ve iki ince bir kalın bordürden oluşmaktadır (Şekil 1). Halının çok fazla yıprandığı ve yarısından fazlasının günümüze ulaşmadığı görülmektedir (Resim 1).

Şekil 1. 2007 Envanter Numaralı Halının Yüzey Kompozisyon Planı

Halının çift mihraplı merkez kısmında; koç boynuzu, karanfil, sümbül, hayat ağacı, gül ve yıldız çiçeği motifleri zeminde asimetrik şekilde dağınık halde tezyin edilmiştir. Çift mihrabın her iki yanına muska motifleri bezenmiştir. Yine mihrabın iki ucuna hardal sarısı, lacivert, turuncu, kırmızı, açık mavi renklerde hatayi çiçekleri ve dallar yerleştirilmiştir. Mihrabı çevreleyen ince bordürde çengel, çakmak motifleri; Kalın bordürde sandık ve kuş- bereket motifleri; dış çerçevede yer alan ince bordürde ise yıldız çiçeği motifleri görülmektedir. Renk bakımından halının zemini kırmızı ve beyaz üzerine şekillenmiştir (Resim 2).

Resim 2. Halıdaki Motiflerin Yerleşimi

Halının Motif Çözümlemeleri

Mihrabın iç kısmında baskın olarak üç adet koç boynuzu motifleri ve uçlarında sümbül motifleri işlenmiştir. Asimetrik yerleşime sahip bu motifler, kırmızı zemin üzerine beyaz, kahverengi ve açık mavi renklerde dokunmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. Çift Mihraplı Zemin Motif Örnekleri

Yalnızca sol mihrabın uç kısmına yerleştirilen “Hayat Ağacı” motifi açık mavi ağırlıklı olmak üzere beyaz ve sarı renklindedir (Şekil 3).

Şekil 3. “Hayat Ağacı” Motifi

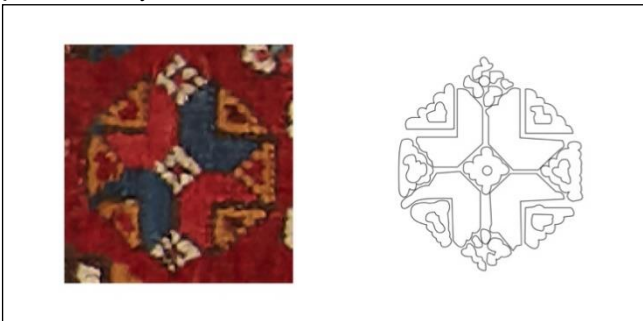
Mihrabın iki yanında bulunan karanfil motifleri mavi sarı renkler ağırlıkta dokunmuştur (Şekil 4). Yine mihrap içindeki zemine asimetrik olarak altı tane “Madalyon” motifi bezenmiştir (Şekil 5). Ayrıca zeminde mavi, kırmızı, sarı ve beyaz renkleri içerisinde barındıran birçok yıldız motifi tezyin edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 4. Karanfil Motifleri

Şekil 5. Madalyon motifi

Şekil 6. Yıldız Motifi

Her iki tarafta mihraplar ile ince bordür arasında kalan kısımlara hatayi motifleri ve dallar hardal sarısı, lacivert, turuncu, kırmızı, açık mavi renkler ağırlıkta dokunmuştur (Şekil 7).

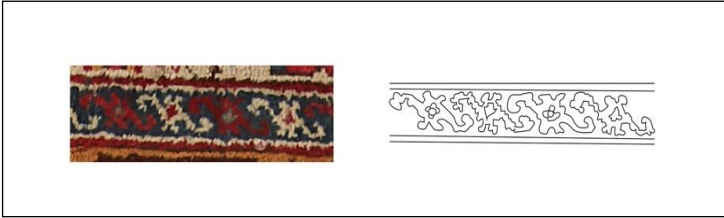
Şekil 7. Hatayi Örnekleri

Mihrabın iki yanında uzunlamasına şerit halinde birbirini takip eden muska motifleri bulunmaktadır. Muska motiflerinin etrafı küçük lale çiçekleri ile çevrelenmiştir (Şekil 8).

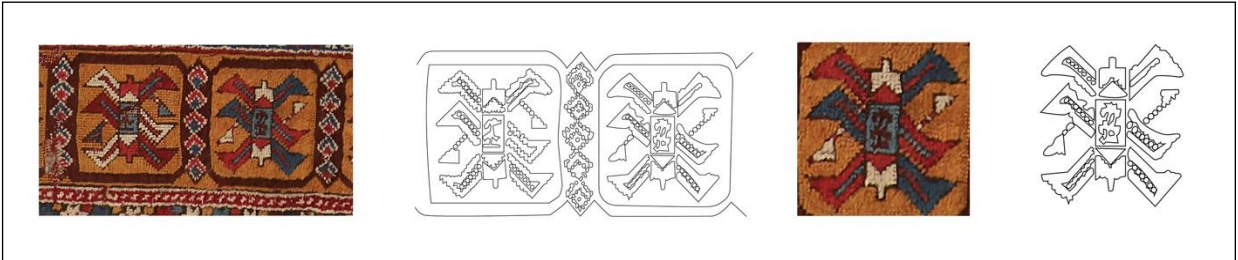
Şekil 8. Muska Motifi

İncelenen halının iç ince bordüründe yer alan çengel-çakmak motifleri Şekil 9’da görüldüğü üzere mavi zemin üzerine kırmızı ve beyaz renklerde dokunmuştur.

Şekil 9. Çengel, Çakmak Motifi

Şekil 10’da gösterildiği gibi kalın bordürde kuş-bereket motifleri sandık motifleri içinde yer almaktadır; motiflerde mavi, kırmızı, sarı ve beyaz renkler hakimdir. Sandık motifleri göz motifleri kullanılarak bağlantı sağlanmıştır.

Şekil 10. Kalın Bordür Kompozisyonu

Halının en dış tarafında yer alan ince bordürde yıldız çiçekleri beyaz, açık ve koyu mavi, kırmızı renklerde sıralanmıştır (Şekil 11).

Şekil 11. Yıldız Çiçeği Bordürü

Zengin kompozisyona sahip olan halı tarihimizde farklı eserler de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osman Hamdi Bey’in Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız ve Halı Tüccarı/Satıcısı eserlerinde yer alan halı tasvirlerinde benzer motiflerin işlendiği görülmektedir (Resim 3 –4).

Resim 3. Osman Hamdi Bey, Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız, 1890 (<https://resimbiterken.wordpress.com/2014/10/23/osman-hamdi-beyin-turbe-ziyaretinde-iki-genc-kiz-eseri/>)

Resim 4. Osman Hamdi Bey, Halı Tüccarı/Satıcısı, 1888 (<https://www.absurdizi.com/kaplumbaga-terbiye-eden-ressam-osman-hamdi-bey/>)

2048 Envanter Numaralı Halı Çözümlemesi

Resim 5. Muğla - Milas Pazar Cami Halısı, 18. yüzyıl, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi, Env. No: E.2048, Ölçüleri: 132x185 cm

Yöresi: Milas

Halının Bulunduğu Yer: Ankara Vakıf Eserleri Müzesi

Halının Geldiği Yer: Muğla- Milas Pazar Camii

Halının Envanter Numarası: 2048

Halının Yüzyılı: 18. yüzyıl

Cinsi: Halı

Boyut: 132x185 cm

Çözüğü ve Boydaki Sıra Sayısı: 371x611

Hammaddesi

Çözüğü ipliği: Yün

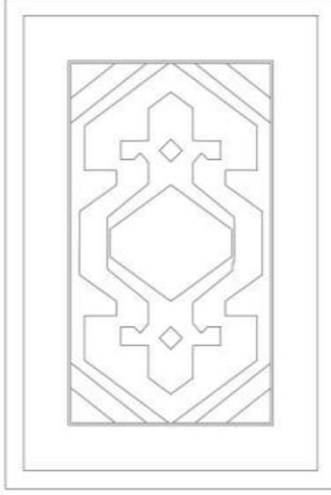
Atkı ipliği: Yün

İlme ipliği: Yün

Düğüm Türü: Türk Düğümü

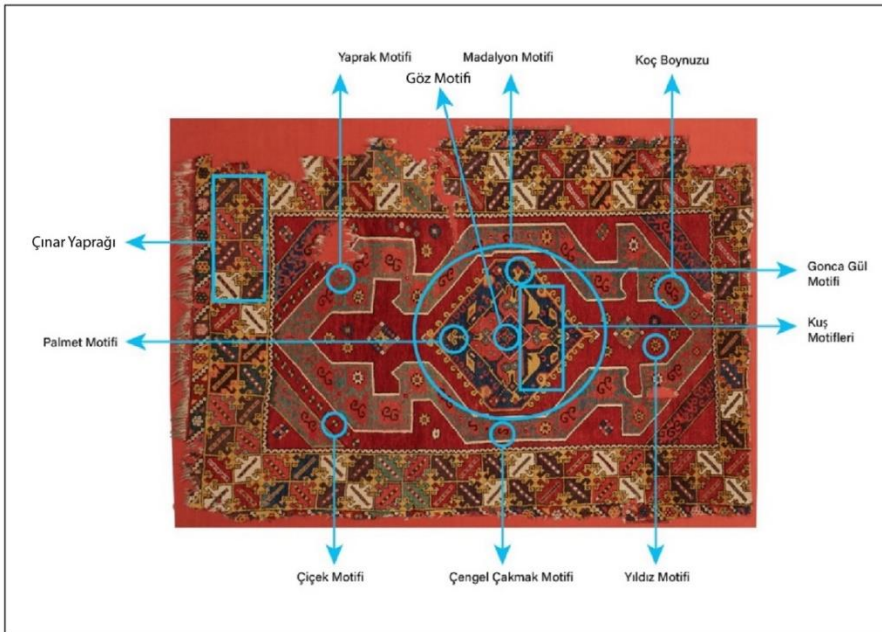
Kullanılan Renkler: Kırmızı, Lacivert, Hardal Sarısı, Beyaz, Açık Yeşil, Siyah, Mor, Koyu Yeşil, Açık Kırmızı, Kahverengi

Halı, Şekil 12’de görüldüğü üzere çift mihraplı bir kompozisyona sahiptir ve bir ince bir kalın bordürden oluşmaktadır. Halının yıpranmış kısımları olduğu Resim 5’te görülmektedir.

Şekil 12. 2007 Envanter Numaralı Halının Yüzey Kompozisyon Planı

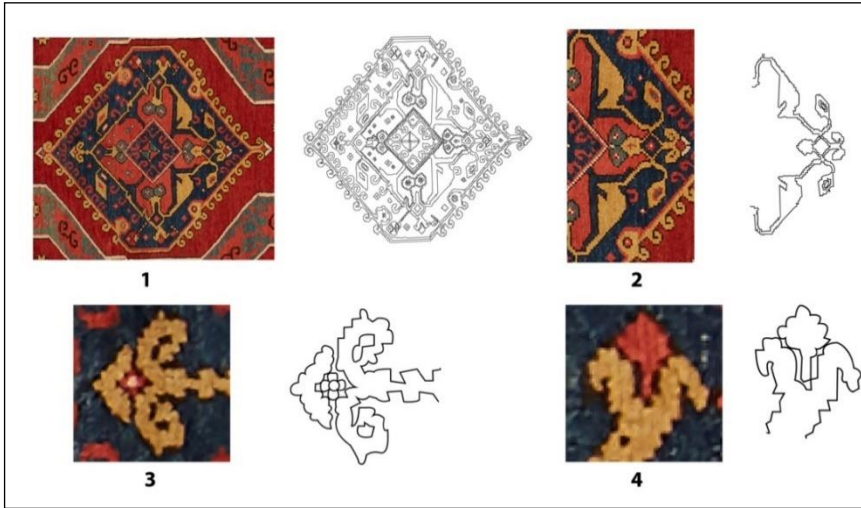
Çift mihrap kısmında açık yeşil zemin üzerine dokunmuş koç boynuzu, çengel/çakmak, gonca gül, palmet, kuş, yaprak ve yıldız motifleri görülmektedir. Ayrıca mihrabın etrafını beyaz su yolu motifleri çevrelemektedir. Kalın bordüre, zemini dörde bölünerek oluşturulan sandık motifleri ve kesişme noktalarında yer alan çınar yaprağı motifleri yerleştirilmiştir. İnce bordürde ise çiçek, göz ve muska motifleri bulunmaktadır. Halının zemininde kırmızı renk hâkimdir. Kullanılan diğer renkler; lacivert, hardal sarısı, beyaz, açık yeşil, siyah, mor, koyu yeşil, açık kırmızı, kahverengidir.

Resim 6. Halıdaki Motiflerin Yerleşimi

Halının Motif Çözömlmeleri

Resim 6’daki halının kompozisyonu incelendiğinde mihrabın içerisinde merkezde iç içe geçmiş üç baklava desenli madalyon motif, en içteki desenin ortasında göz motif ve çevresinde çengel motifleri bulunmaktadır. İkinci sıradaki baklava deseninin sağ ucunda stilize olmuş bitkisel motif ve palmet motif, sol ucunda ise yalnızca palmet motif, yukarı ve aşağı uçlarda ise gonca gül motifleri yer almaktadır. Madalyonun dış deseninde lacivert zemin üzerine kırmızı çengel motifleri ve sağ ve sol uçlarda palmet motifleri bezenmiştir (Şekil 13).

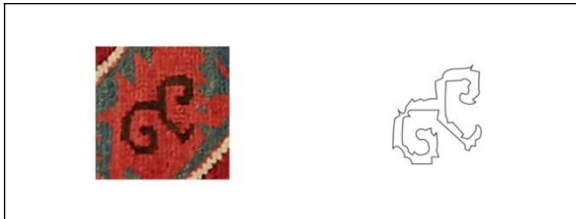

Şekil 13. Madalyon Motifi (1), Stilize olmuş bitkisel motif (2), Palmet Motifi (3), Gonca Gül Motifi (4)

Çift mihrap kuşağına; yeşil zemin üzerine koç boynuzu, çengel-çakmak, yaprak ve yıldız motifleri dokunmuştur (Şekil 14 - 15). Kalın bordür ile çift mihrap kuşağı arasında kalan bölümde ise Şekil 16'daki gibi asimetrik olarak yerleştirilmiş çiçek motifleri bulunmaktadır.

Şekil 14. Yıldız Motifi (1), Yaprak Motifi (2), Çengel /Çakmak Motifi (3).

Şekil 15. Koç Boynuzu Motifi

Şekil 16. Çiçek Motifi

Halının kalın bordüründeki sandık motiflerinin keşime noktalarında, Şekil 17'de görüldüğü üzere birbirini takip eden çınar yaprağı motifleri tezyin edilmiştir.

Şekil 17. Çınar Yaprak Motifi

Şekil 18’de görülen, halının en dış kısmında yer alan ince bordürde; kırmızı zemin üzerine sıralı biçimde çiçek motifleri ve motiflerin arasında birbirine paralel göz motifleri yer almaktadır.

Şekil 18. Dış İnce Bordür Kompozisyonu

TARTIŞMA

Halı ve kilimlerimizdeki motifler ve renkler, kültürümüzün sözsüz iletişim unsurlarından olup dokunduğu tarihsel süreç hakkında önemli bilgiler veren eserlerdir.

Tablo 1: 2007 ve 2048’olu Halılarda Motif ve Renk Kullanımı

	Renkler	Motifler	Kompozisyon
2007 Envanter Nolu Halı	Kırmızı Lacivert Sarı, Turuncu Kahverengi Beyaz Açık Mavi	Koçboynuzu Karanfil Sümbül Hayat Ağacı Gül Yıldız Çiçeği Hatayi Çengel /Çakmak Kuş-Bereket	Çift Mihraplı
2048 Envanter Nolu Halı	Kırmızı Lacivert Hardal Sarısı Beyaz Açık Yeşil Siyah Mor Koyu Yeşil Açık Kırmızı Kahverengi	Koç Boynuzu Çengel/Çakmak Gonca Gül Palmet Stilize olmuş kuş motifi Yaprak Yıldız Çınar yaprağı Göz Muska Sandık	Çift Mihraplı

Tablo 1’deki renk dağılımlarına baktığımızda, 2007 ve 2048 envanter numaralı halılarda yoğun olarak kırmızı, sarı, lacivert, kahverengi ve beyaz renklerin kullanıldığını görüyoruz.

Her motifin ve bu motiflerde kullanılan renklerin kültürlere göre anlamlarının farklılaştığını bilinmektedir. Örneğin Kırmızı/kızıl kullanıldığı yere ve bölgeye göre olumlu ve olumsuz anlamlar taşıyabilmektedir. Kırmızı, birden heyecanlanmayı, çocuksu ve sinirli davranışı, yaşam tutkusunu, coşkuyu, kanı, bayrağı, ateşi, şiddeti, aşkı ve tutkuyu ifade edebilir. Türk kültüründe üzerinde kırmızı renk bulunduran kişinin güçlü, kuvvetli ve insanlar üzerinde hakimiyet kurabilen bir kişi olduğuna inanılır. Halı ve kilimlerde kullanılan kırmızı renk, koruma, kollama ve ısıtma gibi anlamları da sembolize etmektedir (Özkartal, 2012:99, Rayman, 2002:13). Ekici (2016:104) Kırmızı/al rengin, ortak Türk kültüründe tanrısal bir ışık ve ısıdan geldiğini, ateşin sıcaklığını, güneş ışığını ve hayat veren “kan”ı çağrıştırdığını belirtirken Ögel (1991:403), bu rengin Türk kültüründe kutsal ve tanrısal olduğunu, hakanlık ve saltanatın rengi olduğunu tespit eder. Kültürümüzdeki olumsuz anlamlarına bakıldığında ise yarattığı güçlü etkiden dolayı kızgınlık, öfke, şiddet, gaddarlık, vahşilik ve savaş gibi (Öztürk, 2015, s. 42) olumsuz duyguları çağrıştırdığını görmekteyiz.

İncelenen halılarda yoğun kullanılan diğer renk olan “beyaz” da kültürümüzde özel bir yeri olan renktir. Batıda saflık temizlik anlamını çağırırsa da bazı Asya toplumlarında yas ve matem rengi anlamını taşıyan “beyaz/ak”, Türk kültüründe temizlik, arılık, yücelik ve ululuk olarak anlamlandırılır. Yaşlılıktır aynı zamanda, adâlet ve güçlüğünün bir sembolüdür. Devlet büyüklerinin savaşlarda giydikleri giysiler genellikle

beyazdır (Genç, 2009:1079). Ayrıca beyaz renk kültürümüzde iyiliğin, temizliğin, mutluluğun da (Saraç, 2022: 658) sembolü olmuştur.

2007 ve 2048 envanter numaralı halılarda yoğun olarak kullanılan diğer bir renkte sarıdır. Türk kültüründe olumlu anlamda güneşin, buğdayın altının rengi olarak bilinen sarı renk, diğer yandan kötü ruhların, felaketlerin, kötülüğün ve hastalığın rengi (Ögel, 1991: 479) olarak anlam bulmuştur. Ancak aynı zamanda da dünyanın merkezinin sembol rengidir (Genç, 1997: 31).

Gökyüzü ve denizi çağrıştıran mavinin koyu tonu olan “lacivert” renk her iki halıda da kullanılan ortak bir diğer renktir. Türk kültüründe, sonsuzluk, verimlilik, otoriteyi simgeleyen lacivert rengin aynı zamanda kötülerden koruyucu bir etkiye sahip olduğuna inanılmaktadır. Kahverengi ise kültürümüzde, toprağın rengi olduğundan bereketi temsil eder, aynı zamanda doğumun ve ölümünde rengidir (Bozkurt,2020:724-725).

Alan yazında, halılarda kullanılan motiflerin genellikle beş grupta altında toplandığını görmekteyiz. Bunlar; Geometrik Motifler (Üçgen, Dikdörtgen, Kare, Eşkenar dörtgen, Altıgen, Sekizgen, Yıldız), Bitkisel Motifler (Ağaç motifleri (Selvi, salkım söğüt, palmye, hayat ağacı), Yaprak motifleri (Asma, çınar, sarmaşık yaprağı vb.) Çiçek motifleri (Lale, karanfil, gül, zambak, hata gülü, top çiçekler, sütun çiçekler, çiçek kordonları gibi), Meyve motifleri (Nar, elma, üzüm, kiraz gibi), Dal motifleri (Düz kıvrımlı, zikzak dallar) ve Sap motifleri (Çiçek, yaprak ve dalları birbirine bağlayan motifler), Hayvan Motifleri (Kuşlar: Kartal, tavus kuşu, güvercin vb.), Diğer hayvanlar (Ejderha, akrep, yılan ve ceylan gibi), Karışık Motifler (Geometrik, bitki ve hayvan motiflerini bir araya getiren motifler), Sembolik Motifler (Tarak, saç bağı, ibrik, kandil, kemer, insan, sütun) (MEB, 2012: 9-11) olarak gruplandırılmaktadır.

Motifler bakımından 2007 ve 2048 envanter numaralı halıları ele aldığımızda; 2007 envanter numaralı halıda, bitkisel motiflerden çiçek motifleri (karanfil, sümbül, gül, yıldız çiçeği, hatayı), ağaç motifleri (hayat ağacı), hayvansal motifler (koç boynuzu, kuş/bereket) ve sembolik motifler (çengel/çakmak) ağırlıklı olarak görülmekteyken 2048 envanter numaralı halıda ise bitkisel motiflerden çiçek motifleri (gonca gül, palmet) ve yaprak motifleri(çınar yaprağı), hayvansal motifler (koç boynuzu), geometrik motifler (yıldız), sembolik motifler (çengel/çakmak, göz, muska) görülmektedir.

Bu bağlamda 2007 envanter numaralı halıda bitkisel motiflerden çiçek motiflerinin ağırlıklı olduğu 2048 envanter numaralı halıda ise sembolik motiflerin ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Gül her iki halıda da bulunan bir motiftir. Motiflerde, Hz. Muhammed’in (S.A.V.) sembolü olarak kabul edilir (Kaynar,2018:227). Genel olarak çiçek sembolleri verimlilik, üreme, bereket ve ulaşılmak istenen şeye kavuşma anlamlarıyla özdeşleşmiştir (Zaimoğlu, 2020: 110).

2007 envanter numaralı halıda diğer halıdan farklı olarak “Hayat Ağacı” motifinin dokunduğunu görmekteyiz. Bu motif, Türk kültüründe en çok kullanılan ve en çok değer verilen bitkisel karakterli motiftir. Güç ve iktidarın sembolü olan hayat ağacının bütün inanışların kaynağı olduğuna ve üç alemini birbirine bağladığına inanılır. Bu üç alem; doğum, hayat, ölüm ve ölüm sonrası olabileceği gibi, saldıran kökler ile yer altı dünyası, gövdesini doğrulttuğu insanların dünyası ve dallarını saldıran gökküre olarak da düşünülmektedir. Genellikle tek tanrılı dinlere inanan toplumlarda dokunmasının yanı sıra kişiyi koruduğuna, yaşamdan sonrasına olan inancı temsil ettiğine inanılmıştır (Balcı, 2021: 42, Gülensoy 1989: 50, MEB, 2012:15, Oyman,2019: 14). Buna karşılık 2048 envanter numaralı halıda dokunan “Muska” motiflerinin de yine korunma amaçlı dokunduğuna ve bu şekilde kem bakışların etkisini azalttığına inanılmaktadır.

Sembolik motiflerden Çengel/çakmak motifi de her iki halıda dokunmuştur. Genellikle nazara karşı koruma sağlaması amacıyla muska motifine benzer bir anlam taşıyan bu motifin ölümsüzlük, sonsuzluk, birlik ve beraberliği de temsil ettiği düşünülmektedir (Atıcı,2022:94-95).

SONUÇ

Bir halının hangi ülkeye, hangi yöreye ait olduğu kullanılan renkler ve dokunan motiflerden anlaşılabilmektedir. Yaşanılan bölgedeki doğal boya kaynakları dokumada kullanılan renklerin tonunu ve parlaklığını etkileyen bir unsurdur. Genellikle kullanılan doğal boyar maddelerin analizinden hangi yöreye ait olduğu hangi bölgede dokunduğu ve yaşam tarzlarının, inanışlarının nasıl olduğu çıkarılabilmektedir. Kullanılan motifler ise tamamen dokuyan kişinin duyguları ve anlatmak istedikleriyle bağlantılıdır. Doğal olarak zamanının yaşanmışlıklarını motifler nesilden nesile aktarmaktadır. Dokuyanın hangi motifi hangi renkle dokuduğu vermek istediği mesajı yansıtmaları ile ilgilidir. Bazı halılarda kullanılan yoğun renk çeşitleri ve motifler dokuyanın anlatmak istediğini estetik bir düzenlemeyle aktarmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda 2007 envanter numaralı halıda motif bakımından bitkisel motiflerden çiçek motiflerinin ağırlıklı olduğu 2048 envanter numaralı halıda ise sembolik motiflerin ağırlıkta olduğu, renk bakımından ise her iki halıda da yoğun olarak kırmızı, sarı, lacivert, kahverengi ve beyaz renklerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

2007 envanter numaralı halıda bitkisel motiflerin yoğun olarak işlenmesi toprağın filizlenmesi, baharın gelişi gibi duyuşsal ve düşünsel paradigmaları ifade etmektedir. 2048 numaralı halıda işlenen sembolik motifler ise insanın doğumundan ölümüne kadar yaşam içerisinde bulunan paradigmaları anlatmaktadır. Geleneksel dokumalarda olduğu gibi çalışmamız kapsamında incelediğimiz halılarda insan yaşamının her anı motiflerin sembolik diliyle ifade edilmiştir. Motiflerin dili irdelenerek içerisinde barındırdığı anlamlar çözümlenmiş ve dokumanın ortaya çıktığı yöre veya toplumun kültürel, sanatsal, sosyal ve ekonomik durumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Aliyeva, M. (2012), Ahıska Türklerinde Halı Kültürü, *Arış Halı, Düz Dokuma, Kumaş, Giyim, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi*, Sayı/8.
2. Altaş, Naciye. "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Kaçakçılıkla Mücadele Çalışmaları Yurtdışından Getirilen Vakıf Kültür Varlıkları", *Vakıflar Dergisi*, 33 (2010): 145-158.
3. Atıcı, Ö. (2022). Osmanlı-Türk Resminde Türk Halıları ve Kilimleri. *Güzel Sanatlarda Güncel Araştırmalar*, (Edt. Yazıcı, T ve Tankız, K.D.), Gece Kitaplığı, 1. Basım, Ankara.
4. Balcı, N. (2012), Türk Halı Sanatında Mitolojik Kaynaklı Bazı Motifler, *Arış Halı, Düz Dokuma, Kumaş, Giyim, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi*, Sayı/8.
5. Balcı, N. (2021). Türk halı sanatında mitolojik kaynaklı bazı motifler. *Arış Dergisi*, (8), 38-51.
6. Bozkurt, S. (2020). Geleneksel Türk Halı Sanatında Kullanılan Motiflerin Anlamları: Sındırgı-yağcıbedir Halıları Üzerine Göstergebilimsel Bir Analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8 (1) , 697-731 . DOI: 10.19145/e-gifder
7. Ekici, M. (2016). Türk Kültüründe “Al” Renk. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 103-107.
8. Genç, M. (2012), Günümüz Halı Tasarımlarında Gelenekten Faydalanma Kriterleri. Halıcılık ve Kilimcilik Programının Sorunları ve Çözüm Önerileri Çalıştayı Bildirileri, T.C. Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Ayvacık Meslek Yüksekokulu, Nisan.
9. Genç, R. (1997). Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi
10. Genç, R. (2009). Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı-Yeşil. *Erdem*, 9(27), 1075-1110.
11. Gülensoy, T. (1989), Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları, TDAV Yay. İstanbul.
12. Kaynar, H. (2018). 19. Yüzyıl Sonrası Dokunan Sivas Halısı Desenlerinde Bitkisel Motifler ve Özellikleri. *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13(26), 221-244.
13. Koyuncu Okca, A., Genç, M. (2015), Anadolu Halı ve Kilimlerinde Renk. *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science / Yıl: 2, Sayı: 4, Eylül 2015, s. 235-246.*
14. MEB. (2012). El Sanatları Teknolojisi- Halı Dokuma, Ankara. [http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/Hal%C4%B1%20Dokuma%20\(El%20Sanatlar%C4%B1\).pdf](http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2013_hbo_program_modulleri/Hal%C4%B1%20Dokuma%20(El%20Sanatlar%C4%B1).pdf)
15. Oyman, N. R. (2019). Bazı Anadolu Kilim Motiflerinin Sembolik Çözümlemesi. *Arış Dergisi*, (14),
16. Ögel, B. (1991). Türk kültür tarihine giriş VI. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
17. Özkartal, M. (2012). Türk Destanlarında Geçen Halı Anlatımları, Halılardaki Hayvan Motifleri ve Renklerinin Dili. *Arış Dergisi*, (8), 92-101.
18. Öztürk, Ş. (2015). Türk kültüründe renk kavramı ve renklerin maddi kültür unsurlarına yansımaları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
19. Rayman, H. (2002). Nevruz ve Türk kültüründe renkler. *Milli Folklor*, 7(53), 10-15.
20. Saraç, H. (2022). Türk ve Slav İnanışları ile Geleneklerinde Simgesel Değer Olarak “Kırmızı”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 11(2), 657-67
21. Zaimoğlu, Ö. (2020), Geçmişten Günümüze Gördes Halıları, (Ömer Zaimoğlu, Edt.), Kardeşler Matbaası-Gazetecilik, Manisa, ss.93-114

Web Kaynakları

22. <https://www.absurdizi.com/kaplumbaga-terbiye-eden-ressam-osman-hamdi-bey/> (Erişim Tarihi: 3.07.2022)
23. <https://resimbiterken.wordpress.com/2014/10/23/osman-hamdi-beyin-turbe-ziyaretinde-iki-genc-kiz-eseri/> (Erişim Tarihi: 3.07.2022)